

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЧЛЕНСТВА В СВІТОВІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ

Розглянуто проблемні питання, пов'язані із вступом України до Світової Організації Торгівлі. Основну увагу приділено характеристиці здійснення державної регуляторної політики та наданню пропозицій з метою покращення показників зовнішньої торгівлі та усунення недоліків

Ключові слова: митно-тарифна політика; регуляторна політика; тарифні методи регулювання; нетарифні методи регулювання

Розгляд проблеми розвитку України у системі світового господарства свідчить, що її економіка має значний інтеграційний потенціал, усі підстави і значні можливості для поступового входження у світову економіку. Україна традиційно займає одне з провідних місць серед держав СНД щодо розвитку зовнішньоекономічних зв'язків. Це зумовлено тим, що в нашій країні існують вагомі об'єктивні матеріальні передумови, які, виступаючи як інтеграційний потенціал, сприяють розвитку зовнішньоекономічних зв'язків: природні й трудові ресурси, виробничі потужності, науково-технічний потенціал, географічне розташування, транспортне забезпечення, геополітичне становище [2, с. 338].

Незважаючи на значні потенційні можливості входження України в систему світового господарства, нині існують об'єктивні причини, що стримують її рух до світового ринку. По-перше, треба мати на увазі, що Україна, як молода суверенна держава, ще не має достатнього досвіду налагодження економічних зв'язків з країнами світового співтовариства. Це стримує процес інтеграції національної економіки у світову. По-друге, значною перешкодою є те, що Україна, як частина, що входила у минулому до складу СРСР, певною мірою ліквідувала структури, за допомогою яких здійснювалася загальносоюзна зовнішньоекономічна діяльність. Але нових органів, які можуть проводити на всіх рівнях національну зовнішньоекономічну політику України, ще недостатньо. Відбувається формування відповідних структурних елементів на рівні міністерств, відомств, об'єднань підприємств, територіальних органів державної влади, які мають сприяти виходу на міжнародну арену. Сьогодні Україна як суверенна держава є членом таких міжнародних економічних організацій, як МВФ, Світовий банк, ЮНКТАД та ін. У цих організаціях Україна не тільки може проводити політику захисту своїх економічних інтересів, але й сама впливати на хід подій у світовій економіці.

Приєднання України до СОТ має стратегічне значення. Крім усіх інших позитивних моментів, воно дає можливість послабити вплив Росії на Україну. Вступивши першою до цієї організації, наша держава дістала змогу взяти участь у висуванні вимог до Росії при вступі тієї до СОТ (серпень 2012р.). Водночас Україна критично зацікавлена, щоб і російська економіка також стала членом СОТ. Адже обидві країни будуть тоді в єдиній законодавчій і нормотворчій площині, що формуватиме майданчик для вирішення будь-яких суперечок.

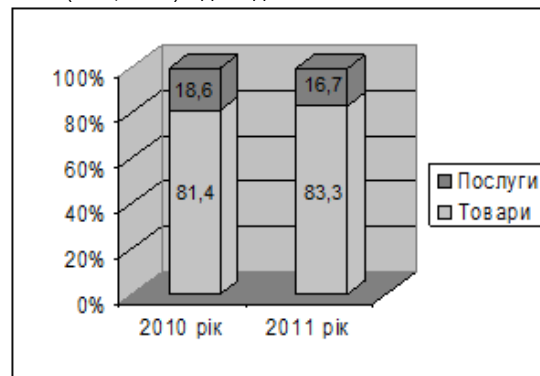
Зараз торговельно-економічне співробітництво між Україною та країнами-членами СОТ динамічно розвивається. Стабільно зростає двосторонній зовнішньоторговельний оборот та прями іноземні інвестиції з країн ЄС в українську економіку.

Обсяг експорту товарів та послуг України за 2011 р. становив 82107,4 млн. дол. США, імпорту – 88854,9 млн. дол. США Порівняно з 2010р. експорт збільшився на 30% (на 18942,8 млн. дол. США), а імпорт – на 34,2% (на 22665 млн. дол. США) [5].

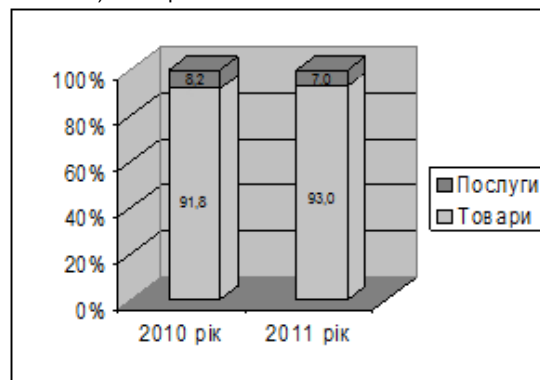
Починаючи з 2006 року спостерігається негативне сальдо зовнішньоторговельного балансу, яке обумовлене від'ємним сальдо зовнішньої торгівлі

товарами. У 2011 р. воно становило 6747,5 млн. дол. США (у 2010р. також негативне – 3025,3 млн. дол. США). Коефіцієнт покриття експортом імпорту становив 0,92 (у 2010р. – 0,95).

У структурі зовнішньої торгівлі України порівняно з 2010 р. частка товарів в експорті та імпорті збільшилась у незначній мірі та складала 83,3% (збільшилась на 1,9 в.п.) та 93% (на 1,2 в.п.) відповідно.



а) Експорт



б) Імпорт

Рис. 1. (а, б) Структура зовнішньої торгівлі України у 2010-2011 рр., (%)

Примітка. Побудовано автором за даними Державно служби статистики України.

За 2011 р. експорт товарів склав 68409,8 млн. дол. США, імпорт – 82606,9 млн. дол. США Порівняно з 2010 р. експорт збільшився на 33,1% (на 17004,6 млн. дол. США), імпорт – на 36% (на 21864,7 млн. дол. США). Від'ємне сальдо становило 14197,1 млн. дол. США (у 2010 р. також від'ємне – 9337 млн. дол. США). На формування негативного сальдо вплинули окремі товарні групи: палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки (–22913,4 млн. дол. США), засоби наземного транспорту, крім залізничного (–4810,1 млн. дол. США) та механічні машини (–3541,3 млн. дол. США) [5].

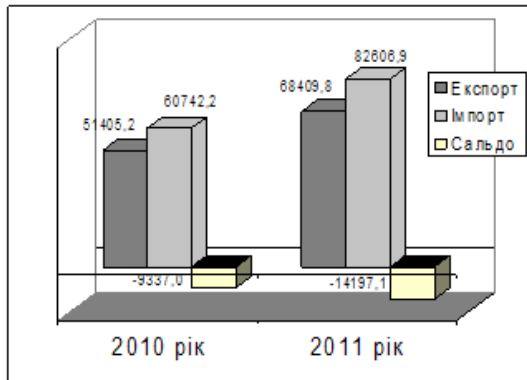


Рис. 2. Обсяги зовнішньої торгівлі України товарами у 2010-2011 рр., млн. дол. США

Джерело: побудовано автором за матеріалами Державного комітету статистики України

Україна здійснювала зовнішньоторговельні операції товарами з партнерами з 222 країн світу.

За 2011 р. експорт товарів до країн ЄС склав 17969,9 млн. дол. США і збільшився порівняно з 2010 роком на 37,7%, імпорт – відповідно 25750,6 млн. дол. США та на 34,8%. Негативне сальдо становило 7780,7 млн. дол. США (мінус 6049,3 млн. дол. США за 2010 р.). Коефіцієнт покриття експортом імпорту склав 0,70 (за 2010 р. – 0,68) [5].

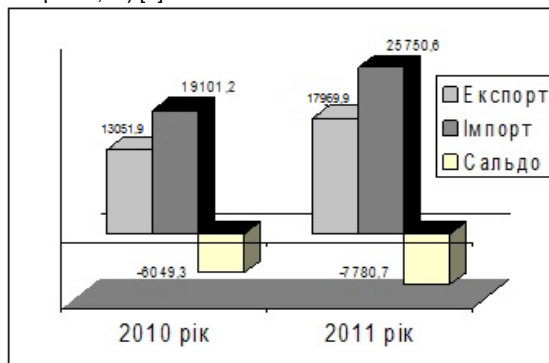


Рис. 3. Зовнішня торгівля товарами з країнами ЄС, млн. дол. США

Джерело: побудовано автором за матеріалами Державного комітету статистики України

Після набуття Україною членства в СОТ окремими дослідниками використовується припущення щодо заборони підприємствам виробляти продукцію, яка не буде відповідати міжнародним стандартам якості, а тому їх ринкову нішу займуть іноземні постачальники більш якісних товарів [3, с. 89]. Це не відповідає дійсності, якість продукції, що реалізується на ринках країн-членів СОТ, не регламентується угодами організації. Стандарти, що існують в країні можуть бути більш ліберальними, ніж міжнародні стандарти якості ISO [3, с. 92].

Основним стимулом для впровадження підприємствами систем управління якістю є не формальні вимоги СОТ, а необхідність підвищення конкурентоспроможності продукції власного виробництва. Як підтверджує досвід членів СОТ, інструментом, що дозволяє державі захистити своїх громадян від споживання недоброякісної і небезпечної продукції є процедури оцінки відповідності. Зазначені процедури по відношенню до продукції в Україні будуть проводитися на доринковій стадії. На стадії обігу продукції, тобто на ринку, відповідність продукції вимогам технічних регламентів буде визначатися шляхом проведення державного контролю та нагляду уповноваженими органами виконавчої влади. У разі виявлення в результаті контрольних-наглядових заходів невідповідності продукції встановленим вимогам органи державного контролю та нагляду застосуватимуть законодавчо-передбачені заходи щодо недопущення вчинення шкоди споживачеві.

Основними напрямками оптимізації нормативно-правової бази, що регулює зовнішньоекономічні операції в Україні, як держави-члена СОТ, є:

1) удосконалення вже існуючих тарифних й нетарифних інструментів регулювання зовнішньої торгівлі, які є, по суті, заходами внутрішньої економічної політики, спроектованими на торговельно-економічні відносини з іншими країнами;

2) застосування незаборонених нормами СОТ, тобто узаконених міжнародною торговельною системою тарифних й нетарифних обмежень, що не використовуються або використовуються сьогодні в Україні недостатньою мірою [7, с. 16-17].

До другої групи зокрема слід віднести насамперед так звані захисні заходи, які встановлюються з метою запобігання шкоді національному виробнику, що викликана швидким зростанням імпорту, та для обмеження недобросовісної ділової практики з боку іноземних експортерів.

З огляду на необхідність приведення системи тарифного регулювання в нашій країні у відповідність до вимог СОТ, зауважимо, що митна система України загалом потребує вдосконалення й модернізації у напрямках:

– підвищення ефективності митного тарифу за рахунок його диференціації згідно ступеня обробки з урахуванням наявних здобутків у сфері високих технологій;

– приведення номінального рівня тарифного захисту у відповідність з його ефективним рівнем;

– кардинальної перебудови митного адміністрування для сприяння легальній зовнішньоекономічній діяльності й ефективного захисту від недобросовісної конкуренції [6, с. 104].

Звісно, що Україна, формуючи свою митно-тарифну політику, має враховувати особливості митно-тарифної політики країн-членів СОТ. У рамках переговорного процесу зі вступу до СОТ Україна заявила про приєднання до 16 з 19 існуючих секторальних угод та ініціатив, які охоплюють широку гамму промислової продукції, що передбачає встановлення нульових ставок ввізного мита на цілу низку товарів [10, с. 160]. З моменту вступу України до СОТ тарифи "зв'язані" на рівні, визначеному в процесі переговорів з країнами-членами Робочої групи. Це передбачає неможливість подальшого маніпулювання ними та підвищення їх у будь-який час.

За результатами аналізу законодавчої, нормативно-правової бази України з питання регулювання та контролю зовнішньоторговельних операцій та практики роботи митних і податкових органів визначено, що сьогодні в митній службі України відсутня одна із основних складових контролю – система контролю за зовнішньоекономічними товарами після їх випуску в вільний обіг. Як наслідок, митні органи зосереджені на безпосередній роботі з вантажем поки він перебуває під митним контролем, що потребує значно більших зусиль та ресурсів і є менш ефективним, ніж система керування ризиками та постаудит. Для вирішення цієї проблеми необхідно внести зміни до розділів "Загальні положення" та "Митний контроль" Митного кодексу України, які полягають у розкритті основних положень щодо здійснення митного контролю методами аудиту, узаконенні поняття "митно-податковий аудит" та конкретизації методів та прийомів його здійснення [8, с. 40].

Що стосується нетарифних обмежень, то вони поки що не отримали відповідного застосування в зовнішньоторговельних операціях нашої країни. При цьому український експорт насамперед готової або високотехнологічної та наукомісткої продукції, зазнає активного впливу таких обмежень з боку інших країн. Загалом, застосування Україною захисних заходів забезпечить реальний захист національних виробників від недобросовісної конкуренції з боку іноземних експортерів та від надмірного імпортного тиску. Важливо підкреслити, що таке застосування нетарифних обмежень має здебільшого легітимний характер і не суперечить загальноновизнаній світовій практиці [9, с. 87].

Водночас, створюючи нову систему державного регулювання торгівлі в умовах реформування вітчизняної економіки, необхідно врахувати, що, з одного боку, ефективність міжнародної торгівлі забезпечується за допомогою системного інституційного втручання, а з іншого – те, що занадто інтенсивне застосування економічних методів може послабити ефективність власне ринкових механізмів. Результатом може стати як відсутність стратегічного підходу до розвитку підприємств, так і зниження економічної активності суб'єктів господарювання і, як наслідок, зниження сукупних обсягів

виробництва товарів та послуг на національній території, а також зниження рівня купівельного попиту на товари й послуги, пред'явленого населенням [1, с. 15-17].

Як свідчить досвід країн Східної Європи, що здійснюють гармонізацію свого національного законодавства відповідно до засад Світової організації торгівлі, найбільш вартісними є впровадження Угод про санітарні і фітосанітарні заходи й технічні стандарти, що пов'язане не лише із законодавчим запровадженням відповідних норм, але й з витратами на відповідне устаткування, навчання персоналу (таблиця 1.) [1, с. 90].

Таблиця 1. Вартість проектів щодо впровадження угод СОТ

Вид проектів	Країна	Завдання проекту	Тривалість впровадження, років	Вартість, млн. дол.
Митна оцінка	10 країн Східної Європи	Інституційна реформа: модернізація митниць	7	108
	Вірменія	Модернізація митниць: розробка законодавства, навчання персоналу, комп'ютеризація	4	2
Санітарні і фітосанітарні заходи	Росія	Впровадження санітарних і фітосанітарних стандартів: тестування і вдосконалення переробки продовольства	3	150
	Польща	Компонент санітарних і фітосанітарних стандартів в рамках проекту розвитку експорту	5	71
	Угорщина	Модернізація боєнь	6	41

Більшість країн з "новими ринками" мають проблеми з впровадженням санітарних і фітосанітарних заходів і технічних стандартів СОТ саме через нестачу бюджетних коштів. Впровадження цих заходів є досить витратним, а тому як правило здійснюється за рахунок кредитів міжнародних фінансових організацій, зокрема Світового банку. Означене збільшує зовнішній борг країн з перехідною економікою.

Із окремих аспектів, що стримують торговельно-економічну взаємодію з країнами-членами СОТ, випливає висновок про необхідність невідкладного формування цілісної системи заходів стимулювання експорту. Такими заходами підтримки українських експортерів могли б стати наступні:

- оформлення боргових зобов'язань держави по поверненню ПДВ у вигляді облігацій або сертифікатів, які матимуть роль гарантії для отримання кредитів;

- надання права підприємствам-виробникам використовувати певну частку валютної виручки на просування експорту;

- визначення механізмів, які дозволять підприємствам списати безнадійні борги, що не можуть бути сплачені іноземним партнерам;

- визначення переліку товарів, по яких доцільне запровадження спрощеної процедури пролонгації зовнішньоторговельних контрактів з продовженням термінів розрахунків;

- укладання міжбанківських угод з країнами СНД та країнами Східної Європи щодо довгострокового кредитування контрактів з використанням національних валют тощо [4, с. 67-68].

Іншим напрямом підтримки експорту, як показує світовий досвід, є процес об'єднання товаровиробників та підприємств в союзи, асоціації та інші угруповання з різними організаційними формами. Це обумовлено дією низки чинників, серед яких: жорсткість антимонопольного законодавства, різке підсилення під впливом науково-технічного прогресу диференціації продукції і підвищення ролі нецінової конкуренції, поява нових форм регулювання ринку на державно-монополістичній основі. Отже, структура та динаміка зовнішньої торгівлі не відповідають експортним можливостям нашої держави. В структурі експорту переважають сировина та продукція з низьким ступенем переробки. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в останні роки було значно лібералізовано, хоча, з іншого боку, розвиток експорту стримують істотні неторговельні (нетарифні) обмеження. Отже, серед головних факторів, що стримують розвиток експортного потенціалу, є: нестабільність законодавчої бази; складні митні процедури; низький рівень розвитку фінансового сектора та ринкових інституцій. Основним пріоритетом розвитку експортного потенціалу України та розширення присутності на міжнародних ринках є підвищення конкурентоспроможності української продукції.

Список використаних літературних джерел:

1. *Галахер Пітер*. Світова організація торгівлі. Урегулювання торговельних суперечок / П.Галахер / Українська академія зовнішньої торгівлі. – К.: Зовнішня торгівля, 2006. – 188 с. 2. Державне регулювання торгівлі в ринкових умовах: Матеріали міжнар. наук.- практ. конф., 24-26 жовтня 2011 р. / А.А. Мазаракі (відп.ред.) – К., 2012. – 475 с. 3. *Довгань В.М.* Право світової організації торгівлі. Вступ України до СОТ / В.М. Довгань. – К.: КНТ, 2009. – 448 с. 4. *Каніщенко О.Л.* Міжнародний маркетинг у діяльності українських підприємств / О.Л. Каніщенко / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К.: Знання, 2007. – 446 с. 5. Матеріали Державного комітету статистики України // www.ukrstat.gov.ua. 6. *Парубець О.В.* Теоретичні погляди на міжнародну торгівлю: сучасні реалії спеціалізації та поділу праці / О.В. Парубець // Інноваційний розвиток та інтеграційні процеси: питання системного взаємного зв'язку: Мат-ли наук. конф. (5 лютого 2008 р.) / НДІ міжнародних відносин НАУ. – К.: НАУ, 2008. – С. 14-19. 7. *Парубець О.В.* Оптимізація умов міжнародного співробітництва України: інституційний та інноваційний аспекти / О.В. Парубець // 36. наук. пр. НДІ міжнародних відносин Національного авіаційного університету. – №6. – К.: НАУ, 2007. – С. 102-108. 8. *Письмаченко Л.М.* Методи нетарифного регулювання зовнішньоторговельних операцій та напрями їх удосконалення / Л.М. Письмаченко. // Вісник НАДУ. – 2006. – № 1. – С. 157-162. 9. *Пирожков Л.С.* Класичний та неокласичний напрями розвитку теорії міжнародної торгівлі в умовах глобалізації // Л.С. Пирожков / Вісник Київського національного торговельного університету / Гол. ред. А.А. Мазаракі. – К.: КНТЕУ, 2005. – № 2. – С. 34-41. 10. *Письмаченко Л.М.* Державне управління зовнішньоторговельною діяльністю в Україні: регулювання та контроль: монографія / Л. М. Письмаченко. – Донецьк: ТОВ "Юго-Восток, Лтд.", 2008. – 366 с.

БУТКО Богдан Олександрович – аспірант кафедри міжнародної економіки Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка.

Наукові інтереси:

- міжнародні економічні відносини;
- міжнародна торгівля послугами;
- міжнародні науково-технічні відносини;
- діяльність міжнародних кредитно-фінансових інститутів та організацій.

Стаття надійшла до редакції: 18.11.2012 р.